

Verso

Irodalomtörténeti folyóirat

Verso
Irodalomtörténeti folyóirat
2025/2

Szakmai védnökök
Bartók István
Jankovits László
Nagy Imre

Szerkesztők
Bozsoki Petra
Kucserka Zsófia
Laczkó András
Pálffy Eszter
Pap Balázs
Szatmári Áron

Az idegen nyelvű rezümék nyelvi lektora
Maczelka Csaba

Tördelőszerkesztő
Pap Balázs

Borítóterv
Simor Kamilla

ISSN 2630-8479

Felelős kiadó a PTE BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
Klasszikus Irodalomtörténeti és Összehasonlító Irodalomtudományi
Tanszék vezetője (7624 Pécs, Ifjúság útja 6.)

szerk@versofolyoirat.hu

TARTALOM

TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY

ÖTVÖS PÉTER

„Térdet fejet neki hajték”

Balassi Petrarca-élménye (kísérlet) 9

SZOLYKA HAJNALKA

„Honi héroszok”

Panteonizáció Kazinczy két korai episztolájában 27

KRITIKAI LAPOK

BALÁZS-HAJDU PÉTER

Tükör által homályosan

A magyar ponyva új tüköre: Tanulmányok a népszerű nyomtatványok kutatásáról, szerk. CHIKÁNY Judit, Csórsz Rumen István, Bp., Reciti, 2024 (Reciti Konferenciakötetek, 28). 49

ERDŐS ANGELIKA

„Tinódiak” és a hungarus héroszok

Ács Pál, *Hősök és hőseinek: A magyar hősköltészet Zrínyi előtt*, Bp., Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2024. 57

HAJDU PÉTER

A szklabonyai fiú, aki a magyar irodalmi életet hódította meg

CsászTVAY Tünde, *Kettős tükörben: Mikszáth Kálmán élete és kora*, Bp., Osiris, 2024 (Osiris Irodalomtörténet). 61

NÓBIK ATTILA

Nőtörténetírás és ismeretterjesztés határán. Szécsi Noémi nőtörténeti köteteiről

Szécsi Noémi, *Lányok és asszonyok aranykönyve: Szépség, egészség, termékenység és sexualitás a 19–20. század fordulóján*, Bp., Park, 2019; *Régen minden lánynak jutott férj: A nők neveltetése és szereplehetőségei a 19–20. század fordulóján*, Bp., Park, 2024; *Jókai és a nők*, Bp., Magvető, 2025. 71

HASZNOS MULATSÁGOK

JÓKAI 200

OWAIMER OLIVER – RADNAI DÁNIEL SZABOLCS

Egy hírhedt kalandor a tizenkilencedik századból

Megjegyzések a Jókai-évről 79

FILLÉRTÁR

LOVAS BORBÁLA

Vergilius eclogáinak fordításai egy unitárius kódexben 103

Három ecloga-fordítás az Ms. U. 59. jelzetű kódexből (Közzéteszi Lovas Borbála) 111

ERDŐS ANGELIKA

Guido de Columnis Trója-regényének első fordítása egy 17. századi naptársorozatban 121

Igazán való históriája amaz régenten való Trója városának első romlásának és épületinek,

végteére veszedelmének (Közzéteszi Erdős Angelika) 139

A tanulmányok összefoglalói / Abstracts	151
A lapszám szerzői	153

Erdős Angelika

„Tinódiak” és a hungarus héroszok

Ács Pál, *Hősök és hőseink: A magyar hősköltészet Zrínyi előtt*, Bp., Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2024.

Ács Pál rendkívül impozáns monográfiája, a *Hősök és hőseink: A magyar hősköltészet Zrínyi előtt* nagy horderejű kérdést vesz célba: vajon beszélhetünk-e magyar nyelvű hősköltészetéről Zrínyi előtt. Ez a kérdés már régóta foglalkoztatja az irodalomtörténészeket – első megfogalmazói között Arany Jánost is említhetjük (7.) –, ám eddig nem született olyan átfogó és tudományosan ennyire megalapozott válasz, mint amelyet e kötet kínál. Voltaképpen e könyv keletkezésének gyújtópontjában is Arany szigorúnak tűnő, ám a szerző szerint indokolt bírálata áll; hiszen Ács Pál 2017 decemberében elhangzott és a kötetben tanulmány formájában szereplő *Az idomtalanság idomai: Arany János és a régi magyar epika* című konferencia-előadása szolgáltatta az alapot a téma átfogóbb feldolgozásához. Újszerű, multidiszciplináris megközelítése révén a szerző újraértelmezi a korai magyar hősepika hagyománytörténetét, igazságosabb helyet biztosítva a históriás énekeknek a magyar hősi témájú szövegek korpuszában. Mindeközben gondos filológiai módszerekkel új történeti-poétikai összefüggéseket tár fel a 15–16. század vonatkozásában.

A kiadvány alapvetően nyolc fejezetből áll, és ezek három fő egységet alkotnak. Az első egység előtanulmány – *História vagy hőseink?* címmel, a második esettanulmányokat foglal magában: *A honfoglalók*, *A katonaszent*, *A vívódó hős*, *Az erős ember*, *A magyar Herkules* és az *Áldozathozatal*. Ezek mindegyike egy-egy magyar hősalak recepcióját tárja fel a régi magyar költészet kötődő szövegeinek több szempontú elemzésén keresztül. Végül *Az idomtalanság idomai* címmel összegző fejezet következik, amely a könyvben bemutatott kérdéseket rendszerezi, levonva a szükséges következtetéseket. Úgy tűnhet, hogy a kötet felépítésében egy klasszikus tézis–antitézis–szintézis struktúra figyelhető meg, ugyanakkor maga a szerző is kifejezte ezzel kapcsolatos fenntartásait. (285.)

Arra a kérdésre, hogy létezett-e hazai hősepika Zrínyi előtt, a kötet első sorai rögtön megadják a választ, amely természetesen igenlő, és ezt az állítást Ács Pál korábbi munkássága is kellőképpen megalapozza, számos olyan tanulmánya jelent meg, amely 15–16. századi magyar hősöket felvonultató alkotásokat taglal. Jelen munkájában összegyűjti és rendszerezi idevágó dolgozatait, új fejezetekkel bővíti kutatását (*Az erős ember* és *A magyar Herkules* fejezetek), a bevezető tanulmányban pedig abból indul ki (7–14.), hogy korántsem magától értetődő az a felismerés, mi-

szerint e hagyomány nyomai nem az eddig felvetett műfajok – a középkori krónika-irodalom őstörténetei, a csak nyomaiban ismert Mátyás-kori udvari költészet, a 16. századi történetírás, valamint a 19. században gyűjtött, ugyanakkor „ősinek” vélt hősies népballadák –, hanem azon históriás énekek körében keresendők, amelyek a kritikai megítélés terén többnyire alulértékelték (ahogy az már a korábban említett Arany-tanulmányból is kiviláglik). Ezzel kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy Ács Pál a *Szent László-éneket* is bevonja vizsgálatába, melyet a szöveg korabeli funkcióinak figyelembevételével végül zárandókénekként határoz meg, s ezzel műfaji tekintetben eltávolodik fő csapásirányától. (120.)

A műfaji kritériumok mellett ezen bevezető tanulmányban körvonalazódik az a szempontrendszer is, amely alapján a kötetben elemzett művek kiválasztásra kerültek. (20–22.) Noha már a tartalomjegyzék fejezetcímei is figyelemfelkeltőek, a hungarus hősalakok névsora először csak itt olvasható világosan: „Hat magyar hőst választottam ki: Árpád vezért, Szent Lászlót, Bánk bánt, Toldi Miklóst, Kinizsi Pált és Szondi Györgyöt, mindnyájukról hosszabb 15–16. századi magyar epikus hősénekek szólnak.” (20.) A szóban forgó énekek tételes felsorolására a 22. oldalon kerül sor, ami bár érthető szerkesztői döntés, a téma iránt érdeklődő, ám kevésbé szakavatott olvasók számára talán némileg későinek tűnhet – különösen, mivel e kötet minden bizonnyal szélesebb érdeklődésre is számot tarthat.

Ács Pál a magyar hősi témájú históriás énekek csoportját Zrínyi előzményeiként értelmező megállapítása még akkor is figyelemre méltó, ha a *Zrínyiász* fontos előzményeiként nem szokatlan ilyen műfajú szövegeket felsorolni, s még a bevezető egység azon részei is növelik a szellemi izgalmat, amelyek a kötet kutatási irányait és metodológiai megközelítéseit tárgyalják. A szerző olyan interdiszciplináris hozzáállást képvisel, amely dinamikusan ötvözi a történettudomány, folklorisztika, művészettörténet, emlékeztörténet módszereit, új lehetőségeket és irányokat nyitva az értelmezésekhez. A hazai hősepika-kutatásban a leginkább újszerű perspektívát az jelenti, hogy a valós vagy valósnak vélt emlékhelyeknek a hősképzés folyamatában betöltött szerepét is vizsgálja. (31–38.) Ez a viszonyulás a hősalakok kultúrtörténeti megjelenéseinek górcső alá vétele mellett olyan érzékletes és szövegközpontú állítások megfogalmazására is lehetőséget ad, mint amilyen a kétnyelvű *Szent László-ének* latin verziójának elsőbbségét támogató álláspont. (120.)

Nem elhanyagolható szempont, hogy a szerző a kutatás alapfogalmait az antik és modern hőökről, valamint emlékeztükről szóló gazdag, anekdotikus példatáron keresztül vezeti be. Szinte egy párhuzamos univerzum Olümposzán érezhetjük magunkat, amikor egyazon pillanatban vesznek minket körbe Nagy Sándortól Beowulfon át Akhilleuszig a történelem legismertebb hőszövegei. Mindez egyúttal azt is jelzi, hogy már a 15–16. század emberében is ott volt a hősök és hőstörténetek iránt az a természetes igény, amely századokkal később Trója felkutatását is motiválja. Érezhetően ugyanez munkál Ács Pálban is, aki a nemzetközi és hazai tudományos diskurzusok gondos szintézisére építve, dinamikusan és rendkívül olvashatóan határozza meg kutatása kereteit.

A további fejezetek szervezőelvét nem az elemzett művek keletkezési ideje, hanem a hősalakok kronologikus elrendezése határozza meg – e koncepció helytállóságát már egy korábbi recenzióban Tóth Tünde is hangsúlyozta.¹ Ez a rendezői elv – az emlékhelyek szoros vizsgálatával – olyan térkép virtuális leképezését teszi lehetővé, amelyen nemzeti hőseinknek a Parnasszusra való feljutását követhetjük nyomon: Désen, Váradon, Pilisen, Nagyfalun, Kenyérmezőn és Drégelyen pásztázhathatunk végig szemeinkkel. A rétegzett narratív struktúrák nyomai érzékelhetők hőseink tipologizálásában, amelyet már az előzőleg említett, figyelemfelkeltő fejezetcímek is sejtetnek. Nem csupán a klasszikus hőstípusok, mint a herkulési erővel megáldott, bátor vitézek és harcosok jelennek meg, hanem a tragikus sorsú, anti-hősi vonásokkal rendelkező Hektórok, a mitológiai és vallási szimbolikát hordozó sárkányölő katonaszentek, valamint a belső erkölcsi konfliktusokkal küzdő Oresztészek alakjai is, akik a hősiesség komplexitását és az emberi psziché mélységeit tükrözik.

E ponton célszerű volna fejezetenkénti bontásban kiemelni a szerző legjelentősebb eredményeit, jóllehet e vállalkozás részemről aligha lenne megvalósítható anélkül, hogy ne csorbítanám a kutatás komplexitásának érzékeltetését. Annyit talán mégis érdemes jelezni, hogy míg az esettanulmányok túlnyomó része csupán egy-egy szöveg beható vizsgálatára vállalkozik (Csáti Demeter Pannónia-éneke, a kétnyelvű *Szent László-ének*, Valkai András: *Bánk bán históriája*, Ilosvai Selymes Péter: *Toldi Miklós históriája*, Tinódi Sebestyén: *Budai Ali basa históriája*), a legtöbb művet egyértelműen a Kinizsi Pál alakja köré csoportosuló művekről szóló fejezet dolgozza fel. Ebben a szerző közös vizsgálat alá vonja a Nikolsburgi Névtelennek, Temesvári Istvánnak és Heltai Gáspárnak a kenyérmezei csatát feldolgozó munkáit, s ezeket közös forrásuk, Bonfini elbeszélésének tükrében szemléli. Mindezek mellett rövid kitérőként a *Szabács viadala* című Reimchronikot is érinti – amelynek megjelenése némiképp váratlan, hiszen a bevezető tanulmányban felvázolt szempontrendszer értelmében a kötet eredetileg nem kívánt ezzel foglalkozni. (21, 195–198.) A fejezetek önálló, szabad „mazsolázgatása” ugyanakkor nem adhat hű képet Ács Pál szándékáról, hiszen mindezek mellett a könyv egészét áthatja többek között az a törekvés is, hogy a 16. századi énekmondóink előadásmódjáról rendelkezésre álló, igen szűk körű ismeretanyagot szövegelemzésekre alapozott, általános következtetések révén bővítse.

Külön figyelmet érdemel a gazdag képi anyag – kéziratok, nyomtatványok kópiái, korabeli térképek, illetve az emlékhelyek múltbeli és jelenlegi állapotát megörökítő felvételek és illusztrációk –, amelynek logikus elrendezésével még élvezetesebbé teszi a szövegek befogadását. Itt érdemes szólnom a kötet olvasóbarát jellegéről is, hiszen a szerző gondoskodik arról, hogy minden idegen nyelvű szövegrészlet mellé fordítást is adjon.

Ács Pál már a kötet elején felhívja a figyelmet, hogy nem a teljesség igényével

¹ TÓTH Tünde, *Ács Pál: Hősök és hőselemek: A magyar hősköltészet Zrínyi előtt = Doromb: Közlétészeti tanulmányok 12*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, Bp., 2025, 607–612, 610, <https://www.reciti.hu/2024/8831>.

tárgyalja a magyar hősénekeket, ennek következtében több olyan, az arisztotelészi értelemben „nem teljes” mű is kimaradt az elemzésből, amely bevonása egyéb izgalmas adalékokkal szolgálna, és teljesebb képet adhatna a korai magyar hősepi-ka helyzetéről. (21.) A magyar hősi tárgyú históriás énekek kiterjedt korpuszának strukturális feltárása tehát további kiegészítő jellegű kutatási lehetőségeket rejt magában. Jelen munkája azonban így is nagy műgonddal rajzolja meg a magyar hősepi-ka finom kontúrait, minden korábbinál erősebb színekkel világítva meg több száz éves irodalmi Pantheonunk alakjait. Befejezésül ismét hangsúlyoznom kell, hogy e kötet minden valószínűség szerint nem csupán a kutatói közösség körében talál majd olvasókra, hanem – a szerző jogos várakozásának megfelelően – a „laikus” közönség érdeklődését is felkelti majd. (285.)